

הקרבת קרבנות על ידי כהנים שאינם מיוחסים*

א.

הרב צבי קלישר, בספרו - דרישת ציון, דן באפשרות להקריב קרבנות בזמן הזה על סמך ההלכה שמקריבין אף על פי שאין בית. הרב קלישר הרחיב לדון בכל השאלות הנוגעות לזה. והנה הגאון ר' עקיבא איגר עמד על כמה נקודות בתשובה שהשיב לו, ועיקר הבעיה שציין היא שאין לנו כהנים מיוחסים.

החת"ם סופר ביו"ד סימן רל"ו, מיישב שאלה זו בתשובתו לרעק"א; והנני בזה לבאר קצת בעיה זו, וזה החלי בס"ד, ונעתיק את לשון החת"ם:

ומ"ש מכהנים מיוחסים נראה דלא קשיא מידי להר"ח ז"ל דרצה להקריב קרבנות, דמאן לימא לן דלא יקריב אחזקה? ! ונחמיה בן חכליה היה מגאל השרים מהכהונה, משום שהיו לא מיוחסים, אבל לעכב ההקרבה בשביל זה מנלן?
ומהרי"ן שכתב שאין נותנים בזמן הזה חלה לכהן קטן משום שלא ברי לן, ומהרש"ל ביש"ש החמיר בזה שלא ליתן חרמים לכהן, ועיין מג"א ס"ס תנ"ז, ויעב"ץ ח"א סי' קל"ה החמיר בפדה"ב [=בפדיון בכורות] ע"ש. אבל להקריב, שקימל"ן 'ברך ד' חילו' - אפילו חללים שבו, אם כן אפילו קמי שמיא גליא שנתחללה אמו הרי כל מה שהקריב כשר, למה נעכב מלהקריב? וזה אין לחוש שמא אינו כהן כלל...

ותוכן דבריו הוא, שלעניין לחוש שמא כוהני זמננו זרים הם, אין חוששים בדרך כלל. רק לכתחילה, כשאפשר באחרים, חוששים לכך. ולחשוש שמא חללים הם אמנם חוששים, אלא שלעניין הקרבה - חללים כשרים כשאינם ידועים. האחרונים שחששו, חששו רק שמא חללים הם, וזה רק לעניין אכילת חלה ופדיון הבן, ולא לעניין הקרבה.

ב.

אמנם, קשה לי על דבריו של החת"ם סופר. שהרי מבואר בגמרא בפסחים עב: דכהן שאכל תרומה ואחר כך נודע שהוא בן גרושה - אינו משלם חומש לדעת ר' יהושע. ושני טעמים מובאים בגמרא שם כדי לפוטרו.

* מאמר זה פורסם בעבר, בבמות שונות. אנו מפרסמים אותו שוב, בשינויי נוסח מעטים.

טעם אחד הוא שמדובר בכהן שאכל בערב פסח. אנו אומרים שבערב פסח זמנו בהול, ולכן פטור משום שטעה בדבר מצווה. הטעם השני הוא שכתוב 'ברך ה' חילו', ומשמעות הכתוב היא להכשיר עבודת חללים בדיעבד. משום כך, כשרים חללים גם לאכילת תרומה, שהרי אכילת תרומה איקרי עבודה,¹ ולהכי פטור מחומש.

הרי קמו, שגם לעניין אכילת תרומה הכשירה תורה את החלל, ואף על פי כן החמירו שלא לתת חלה לכהן, וממילא ברור שזה מפני שחוששין שמא כוהני זמננו הם זרים. ואין לתרץ שסבירא ליה שהלכה כטעם ראשון - משום שזמננו בהול, וטעם זה שייך דווקא בערב הפסח אבל בכל השנה חייב, דזה ליתא; שלהלכה קיימא לן כתירוץ השני, שחלל האוכל בתרומה פטור כל השנה. וזה לשון הרמב"ם:

וכן כהן שאכל בתרומה ונודע שהיה בן גרושה או בן חלוצה הרי אלו משלמים הקרן בלבד, ואם היה תרומה חמץ והיה ערב פסח הרי אלו פטורים מלשלם - מפני שזמננו בהול, נחפזו לאכול ולא בדקו. (הלכות תרומות פ"י הי"ב).

הרי שפסק כתירוץ השני, שאכילת תרומה איקרי עבודה וכשרה בחללים.

ג.

הן אמת, שצריך ביאור ברמב"ם. למרות שהרמב"ם פוסק כתירוץ השני, ופטר מחומש בכל השנה, עדיין שונה דינו של ערב הפסח מדינה של כל השנה. יש להבין, מאי שנא שבערב פסח פטור לגמרי גם מהקרן, ואילו כל השנה אינו פטור אלא מן החומש בלבד וחייב בקרן, כמו שפירשו הכסף משנה והמהר"י קורקוס בדעת הרמב"ם. מקור דברי הרמב"ם הלא הוא מהירושלמי בתרומות, וכפי שמביא הכסף משנה:

וסובר רבינו שלא פליגי הני תרי לישני; דבתרומה ערב הפסח פטור לגמרי מטעם שזמנה בהול, ושאר הימים - כיון דאכילת תרומה איקרי עבודה, ורחמנא אכשרה בדיעבד קודם שנודע פסולו, אינם כורים לה. ולפיכך פטור מהחומש, מידי דהוי אבת כהן שהיתה נשואה לישראל שנפסלה דפטורה מחומש מטעם שאינה כזר, ומכל מקום חייבת היא בקרן, דחומש הוא דחלה רחמנא בזר גמור, אבל קרן חייבת כל היכא דאינו כהן גמור ואינו ראוי לאכילה (כסף משנה, שם).

מדברי הכסף משנה נראה שיש הבדל בין קרן לבין חומש. חיוב קרן שיש באכילת תרומה לזרים הוא גם כן חידוש מדיני **תשלומי תרומה**, ולכן כל שאינו כהן גמור חייב בזה. חיוב חומש לעומת זאת הוא חידוש מדיני איסור תרומה, ומי שאינו זר גמור - פטור מהחומש.

1 ור' מאמרו של הרב עוזיאל כוהן בגיליון זה, הדן בנושא אכילת קודשים.

אבל אי אפשר לומר כך, שהרי מפורש במשנה בתרומות:

...וכל המשלם את הקרן, ואינו משלם את החומש - התשלומין חולין, ואם רצה הכהן
למחול מוחל (פ"ג מ"ז).

הרי להדיא, שבמקום שפטור מחומש - גם מה שמשלם את הקרן אינו אלא מדין גזל. ולמשל, באוכל תרומת עצמו (כגון - שירש מאבי אמו כהן או שקנה תרומה ואכלה), אינו משלם כלל. ולפי זה אינו מובן למה חלל שאכל תרומה כל השנה חייב בקרן, ואילו אכל בערב פסח פטור גם מקרן; הא בגזלן לא מהני חילוק זה.

ד.

בקהלות יעקב במכות סימן ט', רצה לתרץ את הרמב"ם על פי שיטת רבינו אפרים.² לדבריו, מה שקיימא לן שהמזיק מתנות כהונה או שאכלן פטור - אינו אלא במתנות המותרות לזרים, כגון זרוע לחיים וקיבה; אבל באוכל תרומה, שעובר על האיסור של זר שאכל תרומה, קנסוהו רבנן שישלם.

בזה מיישב הקהילות יעקב את ההבדל בדינו של חלל בין ערב פסח לבין כל השנה כולה. אם אכל כל השנה - קנסוהו חכמים, אבל אם אכל בערב פסח שזמנו בהול - בזה לא קנסוהו.

ונראה להוסיף על דבריו; שאכתי אינו מובן - הא תינח בזר שאכל תרומה שעבר על איסור, אבל חלל - אם התורה הכשירתו, יוצא שלא עבר עבירה כלל, ולמה נקנס אותו? ועוד, שאין בזה כלל משום גזל. שהרי אם גזל מישראל תרומה שעדיין לא זכה בה כהן אחר, כיוון שהוא כשר לאכילה הרי זה ככהן שחוטף תרומה מישראל ואכלה, שפטור מלשלם.³

ואולי נאמר שאין עבודת חלל מחללת, וכן אכילתו בתרומה - דאיקרי עבודה, מכל מקום אין לו זכות מומן בתרומה כשאר כהנים. ולהכי, כשחטף מישראל, צריך להחזיר. הדבר דומה לחוטף זר אחר מן הבעלים, שבאיתנייהו בעין - צריך להחזיר.

באופן אחר אפשר לומר שהחלל עבר גם על העבירה של זר שאכל תרומה. אמנם חידשה תורה שלא נתחללה העבודה שלו, ואכילת תרומה איקרי עבודה, אבל מכל מקום, עבירה עבד. לכן, כשאכל תרומת ישראל שעוד לא ניתנה לכהן, מכיוון שעבר עבירה של זר ואכל תרומה, להכי קנסינן ליה ומחייבינן ליה בתשלומים.

2 עיין בשטמ"ק בכתובות ל'; ד"ה ועוד כתוב בשיטה ישנה (עמודים תרלה-תרלו, במהדורת חורב).

3 כפי שמבואר בתוס' בב"מ ו-ו: ד"ה והא הכא, שחוטף מתנות והן בעין - צריך לשלם טובת הנאה לבעלים, ואינו צריך להחזיר גוף המתנות; ואם אכלן, אינו חייב כלל.

ואל תתמה איך ייתכן שנתקיימה העבודה שבאכילת תרומה על ידי אכילת חלל, והוא עצמו עבר איסור זרות. שמצינו עוד פסולים, שאף שעבדו וחייבין מיתה בעבודתן - מכל מקום אינו מחלל עבודה, וכמבואר ברמב"ם:

ואין פרועי ראש מחללין עבודה. אף על פי שהוא במיתה - עבודתו כשרה
(הלכות ביאת המקדש פ"א ה"ט).

וכן מצינו בשיכור, בדברים המשכרים שאינם יין, שלוקה ועבודתו כשירה.⁴ כך מפורש ברמב"ם גם לגבי קרוע בגדים שעבד. וכשנעיין בלשון הרמב"ם לעניין חלל:

כהן שעבד ונבדק ונמצא חלל - עבודתו כשרה לשעבר ואינו עובר להבא, ואם עבד לא חילל, שנאמר 'ברך ד' חילו ופועל ידו תרצה' - אף חולין שבו תרצה
(הלכות ביאת המקדש פ"ו ה"ט"ו).

הנה לא הזכיר הרמב"ם אלא שעבודתו כשירה, אבל לא דן בעונשו של החלל כלל, וייתכן שדינו כפרועי ראש, וצריך עיון. מכל מקום, אם נאמר כך, מובן שלכך קנסינן ליה; שהרי עבר עבירה.

ה.

והנה יש לחקור - מה הדין בלא מצאו כהן לעבודה אלא פרוע ראש או שיכור משאר המשכרים, או שלא מצאו בגדי כהונה אלא קרועים. האם נאמר שיעבדו, ויבוא עשה של הקרבת קרבנות וידחה לא תעשה של איסור פרועי ראש וכדומה?

ואף שבפרועי ראש חייבים מיתה, וייתכן שאין עשה דוחה לא תעשה שיש בו מיתה בידי שמים (כפי שאינו דוחה איסורי כרת), וכמבואר בריש יבמות לדעת התוספות שם, ובשאגת אריה:

והדבר ברור לי דהוא הדין דאין עשה דוחה לא תעשה שיש בה מיתה בידי שמים,
דחמיר מלא תעשה גרידא ולא הוי דומיא דכלאים בציצית...
(שאגת אריה סימן צ"ו, ד"ה ועתה).

אכן אכתי יש לדון בשיכור משאר דברים המשכרים שאינו במיתה, אם לא נמצא כהן אחר, אם נאמר שעשה של קרבנות ידחה לא תעשה של שיכור.

והנה, נחלקו האחרונים במקום שיש איסור לעשות מצווה, ואי אפשר בעניין אחר. כגון - לשחוט פסח על החמץ במקום שאי אפשר לבטל החמץ, או לשחוט הפסח כשבנו ערל ואי

4 עיין ברמב"ם בהלכות ביאת המקדש, פ"א ה"ב. כמו כן, ראה את דברי הרמב"ם בפ"ט ה"ו לעניין קרוע בגדים שעבד.

אפשר לו למול, או ליראות פנים בעזרה במקום שאין לו קרבן (שעובר על הלאו שלא יראו פני ריקס), האם עשה של ראיית פנים ידחה לא תעשה.

ונחלקו בזה בטורי אבן ובצל"ח. והשתא, גם שאלה זו להא דמיא, כיוון שזה גופא אסרה תורה - ששיכור לא יעבוד, לדעת הצ"ח, אפילו כשאי אפשר באחר, מכל מקום לא נאמר בזה עשה דוחה לא תעשה. ולשיטת הטורי אבן, גם בזה נאמר שעשה דוחה לא תעשה.

והשתא נבוא ליישב את דעת החת"ס, שגם הוא סבירא ליה שכל החידוש בחלל אינו אלא שעבודתו כשירה, אבל מכל מקום - איסור חלל בעבודה בדוכתיה קאי, והוא איסור זרות. אמנם, אם מדובר בקרבנות הרי שיש להקריב קרבנות, דמכיוון שאי אפשר באחר אלא בכהן שאינו מיוחס ויש עליו חשש חלל - דוחה המצווה ללאו של איסור חלל.

ואף שלכאורה יש בחלל איסור מיתה כאיסור זרות, ובאיסור מיתה כבר הבאנו שאין עשה דוחה ללא תעשה, אכן לדעת רש"י ביבמות,⁵ יוצא שלמסקנת הגמרא עשה דוחה לא תעשה גם באיסור כרת, וכל שכן באיסור מיתה.

ו.

עוד נראה, שוודאי אין בחלל איסור לאו של זרות, שאינו נחשב כזר מעיקרא, וכמבואר בכסף משנה שהבאנו. אבל, מכל מקום, נשאר בו איסור עשה שאינו כהן. ולא הכשירה תורה אלא בכהן, אבל חלל אינו כהן.

ואף שאינו פוסל בעבודתו, מכל מקום הרי הוא מצווה באיסור עשה שלא יעבוד. ולהכי, במקום שאין כהן אחר, נאמר שעשה של קרבנות ידחה לאיסור עשה, ובפרט עשה של פסח שיש בו כרת, ונחשב למצווה חשובה שדוחה לעשה אחר.⁶ והשתא דאיתת להכי, אפשר אפילו לומר שיש בחלל איסור זרות שהוא במיתה, ומכל מקום אפשר שעשה שיש בו כרת דוחה נמי ללאו שיש בו כרת וכל שכן מיתה בידי שמיים, וצריך עיון בזה.

על פי זאת נוכל לבאר את דברי החת"ס. לסברתו, מותר גם לכהנים שאינם מיוחסים להקריב פסח, משום שהוא עשה שיש בו כרת.

אכן, כל זה רק בהקרבנות פסח. אבל לעניין אכילת חלה - בזה אפשר שאין מצווה באכילת חלה, ולכן אינו דוחה לאיסור חלל שאסור באכילת חלה. ולא מיבעי שלא שייך בזה עשה שיש בו כרת, שהרי באכילת טמא בחלה ותרומה חייב מיתה. אלא אפילו מצווה גרידא ייתכן שאין. ואף שמשמע קצת ברמב"ם בפירושו המשניות בגיטין פ"א מ"ו שיש מצווה

5 עיין ביבמות ו. בתוספות ד"ה שכן, בהסבר דעת רש"י.

6 עיין בגמרא בפסחים נט., שם נאמר שעשה דפסח דוחה לעשה דהשלמה, משום שעשה דפסח יש בו כרת ועשה דהשלמה אין בו כרת.

לכהנים לאכול תרומה, וכן חזינן שמברכים על אכילת תרומה 'וציוונו לאכול תרומה', והרמב"ן בספר המצוות סובר שיש עשה באכילת תרומה, מכל מקום אין החלל מצווה במצווה זו. שאין בחלל אלא רק שהתרומה שאכל - נעשה בה עבודה, אבל אין החלל מקיים מצווה באכילתו, ואדרבה עובר באיסור. מה שאין כן בקרבן, שמצוות הקרבת הקרבן אינה של הכהן, אלא של בעל הקרבן, ופשוט.

ז.

אמנם נראה שלא ייתכן לפרש כך, דהיינו - שבאכילת תרומה, אף שנתקיימה באכילה זו עבודה, מכל מקום אסור הוא מדין זרות. כי נראה מהגמרא שבכל מקום בו מתקיים עניין אכילת תרומה, ממילא אין איסור זרות בזה.

ראיה לכך, ממה שמבואר בגמרא בכריתות ז., שכהן שסך בשמן תרומה - בן בתו ישראל מתעגל בה, משום שנאמר 'ומתו בו כי יחללוהו' (ויקרא כ"ב, ט). הגמרא ממעטת מכאן תרומה שכהן כבר סך בה, כיוון שהיא מחוללת ועומדת. ובתוספות ישנים ביומא מפרש, שזה גם הטעם לכך שזר שבלע שזיפין של תרומה והקיא, ואכלן אדם שני, שהשני אינו משלם אלא דמי עצים. גם כאן, הטעם הוא שהתרומה כבר נתחללה:

...וה"ר חיים כהן תירץ, דהכא מיירי בתרומה שנתחללה באכילת הראשון, ונפקא ליה מתורת תרומה, כדאמרינן בפ"ק דכריתות - כהן שסך שמן של תרומה, בן בתו ישראל מתעגל בו ואינו חושש... (תו"י, יומא פא. ד"ה זר).

ובכוונת הדברים נראה, שכיוון שכבר נתקיימה אכילת תרומה למאי שניתנה, ותרומה ניתנה גם לסיכה,⁷ ממילא אין בה קדושה, ולכן מותר לבן בתו להתעגל בה.

והשתא בחלל, יש לומר מעין אותו יסוד. היינו, שהתרומה ניתנה גם לאכילת חלל, כיוון שאכילתה נקראת עבודה וכשירה בחלל. ממילא, אינו עובר גם באיסור, שהרי החלל דומה לישראל שמתעגל בתרומה אחר שנתקיימה התרומה למה שניתנה, ואף בחלל מתקיימת המצווה, וממילא אין איסור; שכל האיסור אינו אלא כשאוכל זר ואינו נותן לתרומה להתקיים בו למה שניתנה.

ולאור סברה זו, נראה נמי להסביר מה שכתבו התוספות בגיטין,⁸ שחצי עבד כהן וחצי בן חורין אוכל בתרומה. והקשה המהרש"ל - איך ייתכן דבר זה? הא ה'חצי בן חורין' אסור

7 כמבואר במשנה שביעית פ"ח מ"ב. וכל שכן שבגמרא ביומא פא. שנתקיימה אכילת תרומה למה שניתנה - שהרי שם השזיפין נאכלו.

8 גיטין מב: תוספות ד"ה מעוכב.

בתרומה, ועיין ברש"א ובאבני מילואים בשו"ת סימן י"ז מה שכתב בזה. ולפי דברינו ניחא, דכיוון שמתקיימת אכילת התרומה באכילה זו בחצי שהוא עבד כהן, תו אין החצי השני עובר, ודו"ק.

ח.

לפי זה אפשר לפרש גם את מה ששינו בתרומות:

מגורה שפנה ממנה חטי תרומה - אין מחייבין אותו להיות יושב ומלקט אחת אחת, אלא מכבד כדרכו ונותן לתוכה חולין.
וכן חבית של שמן שנשפכה - אין מחייבין אותו להיות יושב ומטפח, אלא נוהג בה כדרך שהוא נוהג בחולין.
המערה מכר לכד ונוטף שלש טפים - נותן לתוכו חולין... (תרומות, פ"א מ"ו-מ"ח).

וכבר תהו ראשונים - איך מותר דבר זה? הרי מבטל הוא לכתחילה את התרומה, ואסור לעשות כן. הרי"ש מבאר זאת על סמך הקביעה שתרומה בזמן הזה דרבנן.⁹ אך לרמב"ם דרך אחרת:

קדרה שבישל בה תרומה - לא יבשל בה חולין, ואם בישל - בנותן טעם. ואם שטף הקדרה במים או ביין, הרי זה מותר לבשל בה... (הלכות תרומות פט"ו הי"ט).

הראב"ד משיג על הרמב"ם, ומקשה - כיצד מסתפק הרמב"ם בשטיפת הקדירה במים, ולא דורש הגעלה בחמין. ובכסף משנה על אתר, כותב שמצא שחכמי לוניל שאלו שאלה זו את הרמב"ם. ותשובתו הייתה שסמך על המשנה בתרומות שציטטנו לעיל. כיוון שהמשנה התירה לשים חולין בכד של תרומה, אפילו כשעדיין יש תרומה בעין, כל שכן שמתר לשטוף קדירה של תרומה גם בלי הגעלה.

הרי לפנינו, שהתיר הרמב"ם גם לכתחילה וגם כאשר אין ביטול בשישים, שהרי משערינו לעולם בגוף הכלי, ואין כלי שיש שישים בתוכו כנגד עצמו, כמבואר במספר מקומות בהלכה.¹⁰ ויש לשאול, איך מותר הדבר? הא בעינן בכל האיסורים ביטול בשישים, או טעימת קפילא, ואפילו באיסורים דרבנן אומרת הגמרא - 'אל תזלזל בשיעורים דרבנן',¹¹ ולמה בתרומה הקילו?

9 מדברי הר"ש מתחדש לנו חידוש גדול, שבאיסור דרבנן אפשר לבטל לכתחילה, ואמנם כאן הוא אינו מתכוון לבטל.

10 עיין בב"י בריש ביר"ד סימן צ"ג ובסימן צ"ח, וכן בש"ך בסימן צ"ג סק"א.

11 חולין צז. .

אכן, לפי דרכנו ניחא; שבתרומה, כיוון שכבר גמר הכהן להשתמש, ואין התרומה משמשת עוד לכהן, הותרה לזרים. הדבר דומה לכהן שסך בשמן של תרומה, שבן בתו ישראל מתעגל בה, וכפי שראינו לעיל. ולכן, גם בכד תרומה שנטפו ממנו ג' טיפים, כיוון שבחולין תו אין אדם מקפיד יותר, לכן נגמר באופן זה גם זינה של התרומה. וכך גם במגורה שפינה ממנה חיטי תרומה. ומזה למד הרמב"ם קל וחומר לכלי שנתבשלה בו תרומה, שאין צריך הגעלה, משום שבוודאי כבר נגמרה מצוות התרומה, והטעם הבלוע בכלים מותר לזרים.

ט.

והשתא לפי זה קשה, שאם בחלל נאמר שנתקיים דין אכילת תרומה כיוון שנחשב לעבודה, ממילא גם אין בזה איסור. אכן כל זה לשיטת רבינו חיים הכהן שבתוספות ישנים ביומא פ. 9. , שהבאנו לעיל. אך בתוספות שם הובא פירוש נוסף.

לפירוש הנוסף, הטעם שזר שבלע שזיפין והקיאם שפטור השני, הוא משום שאינם ראויין לאכילה יותר. לפי פירוש זה, צריך לבאר את הטעם שכהן שסך תרומה בן בתו ישראל מתעגל בו, ונראה שיש לתלות זאת בכך שסיכה דרבנן.¹²

וכן, ניתן לומר שמה שהתירה המשנה בכד ובמגורה שפינה מהם תרומה להניח שם חולין, היינו משום שאיסור מועט - מותר לבטלו לכתחילה.¹³ והוא כמו שפסק השו"ע בסימן ס"ז, שבאם נבלע איסור מועט לתוך כלי שדרכו להשתמש בו בשפע, מותר לכתחילה להשתמש בו בהיתר.¹⁴

ולפי זה נוכל לומר שאף שנתקיימה מצוות אכילת תרומה באכילת חלל, מכל מקום עדיין יכול להיות שיעבור החלל באיסורים.

י.

נחזור לדברי הרמב"ם והירושלמי, שמחלקים בין ערב הפסח לכל השנה. לשיטתם, חלל האוכל תרומה כל השנה חייב קרן, ואילו חלל שאכל בערב הפסח פטור גם מקרן. אפשר לתרץ בדרך נוספת, שונה ממה שהבאנו מהקהלות יעקב. כזכור, הקהלות יעקב תלה את תשלומי הקרן במשך כל השנה בקנס. אולם אפשר להסביר באופן שונה.

12 זוהי דעת התוספות ביומא עז. ד"ה דתנן.

13 כדאיתיה בתשובת הרשב"א בסימן רכ"ד, ובביאור הגר"א ב"ד סימן צ"ט סק"ז בליקוט, עיין בדבריו.

14 אמנם, השו"ע דן דווקא בבלוע, ואילו מן המשניות הללו מוכח שדין זה חל אפילו בדבר שהוא בעין, ואכמ"ל.

הנה שנינו בתרומות:

בת ישראל שאכלה תרומה ואחר כך נשאת לכהן, אם תרומה שלא זכה בה כהן אכלה - משלמת קרן וחומש לעצמה, אם תרומה שזכה בה כהן אכלה - משלמת קרן לבעלים וחומש לעצמה, מפני שאמרו - האוכל תרומה שוגג משלם קרן לבעלים, וחומש לכל מי שירצה (פ"ו מ"ב).

ומכאן רואים, שאם זר אכל תרומה שלא זכה בה הכהן, יכול ליתן לכל כהן שירצה, ואין הבעלים הישראליים יכולים לומר לו שיתן למי שהם רוצים מפני שהיתה להם טובת הנאה בתרומה שאכל. וטעם הדבר, מפני שטובת הנאה אינה ממון. ואפילו למאן דאמר שהוי ממון, מכל מקום - אינו חייב אלא לפי חשבון טובת הנאה שיש להם.¹⁵

ונראה לומר, במקרה שלנו, שמדובר בחלל שהכהן נתן לו לאכול תרומה. משום שאילו אכל בגניבה, וודאי חייב מדין גניבה ואפילו בערב הפסח, שהרי הטעם של טירדה איננו שייך לפטור מגניבה. ממילא יוצא, שחלל זה שמחייבין אותו לשלם קרן, אכל תרומה שכבר זכה בה כהן.

באופן דומה יש לומר בכל זר האוכל תרומה בשוגג, שמדובר בתרומה שזכה בה כהן, והכוונה היא שהכהן נתן לו; שאם לא כן, חייב משום גנב מרגע שהגביה, ואין זה נוגע לאוכל, בדווקא.

לפיכך נוכל אם כך, לשער שהכהן טעה וחשבו לכהן, או שחשב שהפירות חולין. ואילו ידע האמת - לא היה נותן לו. והשתא נמי בחלל שאכל תרומה שנתן לו כהן, לאחר שנודע שהוא חלל, אמרינן אומדנא שאילו ידע שהוא חלל לא היה נותן לו. ואומדנא זו אמרינן נמי אף למי שסובר שאכילת תרומה איקרי עבודה וכשרה בחלל, מכל מקום יש אומדנא שאילו ידע שהוא חלל - לא היה נותן לו. והטעם הוא כמו שביארנו לעיל, שמכל מקום - על איסור אכילת תרומה עבר, ואפילו אם נאמר שלא עבר על שום איסור, מכל מקום אין אדם רוצה ליתן תרומה לחלל.

וראיה לסברה זו מהגמרא במכות בדף י"א, שדנה ברוצח בשוגג ונמצא שהכהן הגדול בן גרושה, דחד אמר מתה כהונה וחוזר הרוצח מגלותו, וחד אמר בטלה וכאילו נתגלה שמעולם לא היה כהן גדול. הגמרא מבארת שם במה תלויה המחלוקת:

לימא בפלוגתא דר"א ורבי יהושע קא מיפלגי, דתנן - היה עומד ומקריב ע"ג המזבח, ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה, ר"א אומר - כל קרבנות שהקריב פסולין, ורבי יהושע מכשיר; מאן דאמר מתה כר' יהושע, ומאן דאמר בטלה כרבי אליעזר.

15 כמבואר בתוספות בב"מ ו.ו. ד"ה והא הכא.

בתחילה מנסה הגמרא לתלות את המחלוקת במחלוקת התנאים של ר' אליעזר ור' יהושע. אך הגמרא דוחה אפשרות:

...אליבא דרבי אליעזר כולי עלמא לא פליגי; כי פליגי - אליבא דר' יהושע. מאן דאמר מתה כרבי יהושע, ומאן דאמר בטלה - עד כאן לא קאמר רבי יהושע התם דכתיב 'ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה' - אפי' חללין שבו, אבל הכא אפי' ר' יהושע מודה (שם, יב.).

ובאוצר מפרשי התלמוד מובאים כמה מפרשים המסבירים שלהכי בטלה כהונה, דאמרינן - אילו ידעו הממנים את הכהן הגדול שהמתמנה הוא חלל, הרי שלא היו ממנים אותו.¹⁶

ובהכי ניחא נמי דינו של בן חלוצה, שגם בנמצא בן חלוצה בטלה כהונה. ויש לתמוה על כך, דהא בן חלוצה אינו אלא מדרבנן! אלא אמרינן סברה זו - דאילו ידעו שהוא בן חלוצה, לא היו ממנים אותו. ממילא, אף בבן חלוצה שהוא דרבנן, בטלה הכהונה. הרי לפניך שיש כאן אומדנא שאין רוצים חלל. ואם כן, אף אנו נאמר שיש אומדנא כזאת בכהן הנותן לחלל תרומה, שאילו ידע לא היה נותן לו.

והנה במקום שבו יש אומדנא כזאת, ובאנו לחייב החלל בקרן, אפשר לחייבו או מדין גנב או מדין מזיק. לפיכך נאמר שבאכל בערב הפסח, שבהול, לא נחייבו מדין גנב. דהא דעת הקצות היא שגנב בשוגג פטור,¹⁷ ולא אתרביאי שאדם מועד לעולם אלא במזיק ולא בגנב. וראיתו, ממשנה בפרק מרובה. המשנה דנה באומר לשומר - 'לך קח לי שה לשמור', והראהו שה חברו, שפטור השומר. ואף שאין שליח לדבר עבירה, מכל מקום כיוון שהשומר שוגג - פטור מלשלם.

וכן נראה דעת הרעק"א בדרוש וחיודוש בכתובות דף ל.; על מה דאיתא שם שהגונב טבלו של חברו ואכלו - חייב, שכבר נתחייב בגניבה קודם שיבוא לידי איסור חלב (לכן לא שייך דין קם ליה בקרבה מיניה); ומקשה הגמרא על זר שאכל תרומה - למה פטור מתשלומים משום דקם ליה בדרבה מיניה, הא נתחייב בהגבהה לפני שנתחייב באיסור אכילת תרומה. ונדחקה הגמרא לאוקמי בגוונא דחיקא, שתחב לו חבירו בבית הבליעה.

והקשה הרעק"א - הא אפשר לאוקמי כגון שהפקיד חבירו תרומה אצל אביו, ומת אביו, והבן חשב ששלו הפירות ואכלן - שאז חייב מדין נהנה ולא מדין שומר ומזיק, וכדאיתא בכתובות.¹⁸ ולפי אוקימתא זו, שפיר פטור משום דקם ליה בדרבה מיניה, ואין צורך

16 הממנים את הכהן הגדול הם המלך ואחיו הכהנים, כפי שמבואר בתוספות בזבחים יח. ד"ה הג"ה, ובעוד מקומות.

17 קצות החושן, סימן כ"ה סק"א.

18 בסוגייה בדף לד., לגבי יורשי שואל שאכלו את הפרה השאולה כסבורים שהיתה של אביהם,

באוקימתא של תחב חבירו לתוך פיו. הרי שגם לפי הרעק"א, אין כאן חיוב גניבה ולא שליחות יד, במקום שלקח בשוגג וכאשר חושב שהחפץ של עצמו.

ולפי זה הוא הדין הכא בנתן לו הכהן, שחשבו לכהן ונתגלה שהוא בן גרושה. שאמנם אמזינן שאדעתיה דהכא לא נתן לו, אבל מכל מקום אינו חייב משום גנב.

וכן אין לחייבו מדין מזיק. לא מיבעי לטברת התוספות, שבאונס גמור או באונס שהוא כעין גניבה גם מזיק פטור, ולא נתרבה אדם מועד לעולם אלא באונס כעין אבידה,¹⁹ שאז בוודאי נוכל לומר שבערב פסח שטרוד החלל הרי הוא אנוס ופטור אפילו מקרן. אלא אפילו לדעת הרמב"ן החולק שם על התוספות, וסובר שאדם מועד לעולם וחייב בכל - אף באונסים גמורים, מכל מקום מודה הרמב"ן שבמקום שבו הבעלים נתנו רשות להזיק או אפילו כשנתנו לו רשות לטפל בחפץ להעבירו ממקום למקום ונשבר, נחשב נמי כמזיק ברשות, ופטור. וכאן, שהבעלים הכהן נתנו לחלל תרומה לאכול לפי טעותם שחשבוהו לכהן, אף שנתגלה שהוא חלל והוי נתינה בטעות, מכל מקום נחשב כמזיק ברשות שפטור מדין מזיק.

אך כל זאת בערב הפסח. בשאר ימות השנה, כשלא טרוד, נחשב מה שאוכל ולא בודק נפשיה לידע אם הוא כהן כפשיעה. ואף שמזיק ברשות פטור גם כן מפשיעה, נראה שיש לחייב אותו מדין שומר,²⁰ כיוון שמה שנתן לו הכהן לאכול הוי בטעות שחשבו לכהן, וכל מקח טעות נראה שדינו על החפץ כשומר.²¹ ולהכי חייב בכל השנה, למרות שאינו טרוד, והרי זה כפשיעה. אבל בערב פסח שטרוד - פטור, שהוא כאונס.

ועליהם לשלם דמי בשר בזול, דהיינו מה שנהנו ותו לא.

19 עיין בב"ק כז: בתוספות ד"ה ושמואל, ובב"מ פב: ד"ה וסבר.

20 וראיה לדבר מדעת הראב"ד בהלכות אישות פכ"א ה"ט, שאישה ששברה כלים פטורה מלשלם כיוון שבעלה עימה בשמירה, ועיין במשנה למלך שהקשה - היכן מצינו שמזיק בבעלים פטור, ולא מצינו זאת אלא בשומר, עיי"ש. ונראה שהראב"ד אזיל בשיטת הרמב"ן שמזיק ברשות פטור, ולהכי האישה ששברה דרך תשמישה אין לה דין מזיק אלא חיובא מדין שומר, ולהכי מסתפק הירושלמי אם דינה כשומר חנם או כשומר שכר, ולכן שייכת בה סברה זו של בבעלים. על כל פנים, זכינו שמזיק ברשות פטור נמי מפשיעה, שהרי האישה ששברה כלים איירי נמי בפשיעה, דאם לא כן - אינו משיג על הרמב"ם שפטר משום שלום בית, ודו"ק. והשתא נפטור חלל שאכל תרומה מקרן כל השנה אף שאינו טרוד, כיוון שאכל ברשות פטור אף מפשיעה.

21 כך נפסק בחושן משפט, סימן רל"ב סעיף כ"א.

יא.

ואין להקשות שנחייב את החלל מדין נהנה, שנהנה מאכילתו את התרומה, וכדחזינו ברעק"א שהבאנו לעיל גבי טבחוה שחייב מדין הנאה.²² ודין נהנה שחייב, מפורש בכמה גמרות - בבבא קמא דף יט: במשנה של אכלה פירות ברשות הרבים שמשלמת מה שנהנית, וכן בדף נח. בנפלה לגינה שמשלמת מה שנהנית, אף שנפלה באונס. ואם כן, גם באכל בערב פסח שטרוד ופטור מדין מזיק, מכל מקום נחייבו מדין נהנה.

אכן נראה פשוט שאין באכילת תרומה משום נהנה, ומטעם שכתבו התוספות בחולין. התוספות דנו לגבי האוכל מתנות כהונה שאינו חייב מטעם דמשתרשי ליה, שאינו דומה למי שאנסו המלך שחייב ליתן לכהנים מה שהרוויח מחלק התרומה בכך שלא לקח המלך תבואה אחרת:

...וי"ל - דלא דמי לאנסו בית המלך גרנו דתחתיהן לא לקח משלו, אבל באכלו -
אפשר דלא משתרשי ליה, שהיה מתענה (חולין קלא. תוספות ד"ה שאני).

ואם כן, בחלל נמי אין כאן חיוב נהנה, שיכול לומר הייתי מתענה. ומה שחייב בבהמה שאכלה ברשות הרבים מה שנהנית, נראה דשאני בהמה, שלעולם אין אדם נותן לבהמה אוכל לשם הנאתה אלא כמה שצריכה, ולכן אין לומר בבהמה שהייתה מתענה, שמה שאכלה כעת ברשות הרבים משתרש לבעליה שלא יתן לה יותר מזונות ולכן משתרשי ליה. ואינו דומה לאדם שאוכל להנאתו ולכן יכול לומר שהיה מתענה ולא נהנה, וכן יכול לומר שהיה אוכל מאכלים שאינם טעימים, וגם בבהמה באמת אינו משלם אלא דמי עמיר, שהוא שיעור דמי הנאתה. וכן לעניין הנאה שנחבטה, גם כן אין שייך לומר הייתי מתענה, שאלמלא נחבטה היה מפסיד את בהמתו, ולכן מתשרש ליה.

אכן, לדעת הרעק"א הנ"ל בטבחוה משלמים היורשים מדין נהנה, ולכאורה יש לומר שלא ישלמו כלום, שהרי יכלו להתענות. ואין לומר שכוונת הרעק"א לומר שחייבים מדין מזיק ולא מדין גנב, שהרי הם חייבים בשעת אכילה, ואילו מדין מזיק היה חיובם קודם בשעת שחיטה. ועוד שבגמרא מבואר שמשלמים דמי בשר בזול ולא דמי בהמה חיה, ועל כרחך שפטורים מדין מזיק כיוון שהזיקו באונס, או מדין מזיק ברשות.

אכן, נראה שכיוון שמוכנים היו להנאה זו להוציא כסף, שהרי חשבו שהבהמה שלהם ואף על פי כן שחטוה - גלי דעתייהו שמוכנים היו להוציא כסף להנאה, ולהכי לא שייך שיאמרו 'היינו מתענים'. מה שאין כן בחלל שאכל בערב הפסח שהיה טרוד, אין ראייה מזה

22 וכן לדעת הרמב"ן צריכים לפרש הא שאין היורשים חייבים מדין מזיק, משום שכיוון שמסר לשומר גם כן הוי רשות מה שטבחוה היורשים.

שאכל שאכן רצה ליהנות אף בהוצאות הכספיות. ובזה נוכל לומר שהיינו טעמא שכל השנה חייב - הוא מטעם נהנה, שהרי חזינן שמוכן להוציא כספו.

יב.

השתא, לפי מה שנתבאר, נוכל לחזור ולהקשות על מה שמחלק החת"ם סופר בין אכילת תרומה לבין הקרבת קרבנות בזמן הזה. שהרי לפי מה שנתבאר אין הבדל ביניהם, ובשניהם אמרינן שחללים כשרים. ואם פוסקים שאסור לכהני זמננו לאכול תרומה וחלה, על כרחך יש לתלות זאת בחשש שמא אינם כהנים כלל, ולא בחללותם²³. ואם כך, איך נקריב קרבנות בזמן הזה?

אמנם, ניתן לסמוך בנקודה זו על שיטת החזון איש:

והנה מבואר בגמרא דע"א [=עד אחד] מהימן מה"ת לעניין תרומה. ונראה דכ"ה לעניין יוחסין, ורק מדרבנן החמירו במעלת יוחסין... **לכן בזמן הזה - אי איתיהיב רשות להקריב קרבן פסח, אין לבטל בשביל שאין לנו מיוחסים**, וסגי בבדיקת ד' אמהות... ואפשר שהעמידו חכמים דבריהם אף בכה"ג. ושמענו שדנו בזה רבותינו האחרונים...
(אבן העזר, סימן ב' אות ז').²⁴

אכן, לפי דבריו אכתי צריך ביאור - למה אין אוכלים חלת חוץ-לארץ בזמן הזה, הא לסברה זו שמן התורה נאמן כהן על פי עצמו, ובמקום שאי אפשר לא החמירו חכמים, יש להתירו גם באכילת חלה.

וצריך לחלק בין דין אכילת תרומה וחלה, שאין בזה מצווה, לבין דין הקרבת הפסח. שבפסח, מכיוון שיש בו מצווה, לא העמידו חכמים דבריהם במקום כרת, אך בחלה ובתרומה גזרו.

אכן, לדעת הרמב"ן הסבור שגם באכילת תרומה איכא מצווה, קשה. ואין לתרץ שכיוון שמדובר בחוץ-לארץ, וכל דין החלה הוא מדרבנן ואין מצווה מהתורה, לכן אסור; מה שאין כן במקום שיש מצווה מן התורה וכגון בהקרבת פסח. זה ליתא, שכן מסתבר שחכמים תיקנו כעין דאורייתא, ואם במצווה מן התורה היינו מתירים לכהן שאינו מיוחס (על סמך עדות עד אחד, ולפי חידושו של החזון איש), אף שיש איסור תורה בעבודתו, ממילא במקום שיש מצווה דרבנן היה לנו להתיר גם איסור דרבנן שיש לכהן שאינו מיוחס לאכול חלת חוץ-לארץ.

23 כזכור, החת"ם סופר דחה את החשש הזה, וקבע שלכך אין חוששים כלל.

24 ועיין עוד בחזון איש בשביעית בסימן ה', לעניין נתינת מעשרות ללוי שאינו מיוחס.

אמנם, לפי המגילת אסתר משמע שגם לרמב"ן אין מצווה חיובית באכילת תרומה, אלא שאם אוכל תרומה בטומאת עצמה - עובר בעשה, אבל אין באכילת תרומה טהורה משום מצווה. ולדבריו, גם לרמב"ן ניחא במה שאין מתיריים לאכול תרומה בזמן הזה לכהן שאינו מיוחד.

יג.

אמנם, יש לדון בעצם מה שפסק החזון איש, שעד אחד נאמן להעיד על כהן מדאורייתא, ורק מדרבנן הצריכו שני עדים. ולכאורה יש טעם בזה שכן התורה צריך שני עדים להעיד על הכהונה, ואף שבכל האיסורים עד אחד נאמן, אם נסבור ששאני איסור יוחסין שבא מתולדה שנחשב כדבר שבערווה,²⁵ וכדכתב השב-שמעתתא בשמעתא ו' פרק ט"ו בדעת הרמב"ם, שלכן בן גרושה צריך שיעידו שני עדים שהוא פסול בתולדה. ומסתבר שהוא הדין בכהן שנחשב בפסול מלידה, ולא דווקא בבן גרושה.

לפיכך, להקריב קרבנות בזמן הזה בכהנים שאינם מיוחדים, לדעת הרמב"ם בוודאי אסור, דכפי שהוכחנו - יש חשש שמא אינם כהנים, ולרמב"ם לא סומכים על עד אחד בזה.

וכן יש ראייה ממה שפסק השו"ע באבן העזר בסימן נ' ס"א, שמי שבא ואמר כהן אני אינו נאמן, ואוסר עצמו בנשים האסורות לכהן וליטמא למתים, ואם נשא או נטמא לוקה, והנבעלת לו ספק חללה. והשתא, אם נאמר שנאמן מן התורה לומר על עצמו שהוא כהן, שהרי בכל מקום שעד אחד נאמן - גם הוא עצמו נאמן להעיד על עצמו, למה הנבעלת לו מוגדרת רק כספק חללה? הא צריכה להיות חללה ודאית, וכמו שפסק הרמב"ם בעד אחד המעיד על המאכל שהוא חלב ואחר כך אכלו - שלוקה, שהאיסור עצמו בעד אחד יוחזק, ואם כן למה היא אינה חללה ודאית? אלא על כרחנו שאינו נאמן על עצמו שהוא כהן מדין עד אחד נאמן באיסוריו, אלא כל נאמנותו היא מדין שוויא אנפשא חתיכה דאיסורא, והוא עצמו לוקה משום שלגביו אמרינן יוחזק גם על סמך היסוד של שוויא אנפשא, ואכמ"ל.

והנה, בחזון איש כתב שאי אפשר לפרש שלוקה מטעם שוויא אנפשא חתיכה דאיסורא, והאיסור - מכיוון שהוחזק על ידי עצמו לכן לוקין עליו, וכדכתב הרמב"ם לגבי עד אחד; שאין לומר כך, שהרי מפורש בגמרא בקידושין שאשה שאמרה אשת איש אני - אין סוקלין על ידה, ואם כן איך ייתכן שילקו על ידי זה שאומר שהוא כהן?

²⁵ ונחלקו בנקודה זו גדולי עולם. מדברי התוס' ר"ד בקידושין סו. ד"ה איבעיא, משמע שעדות יוחסין איננה בגדר דבר שבערווה. אך לדעת הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה פ"כ ה"ב, משמע שיש כאן דבר שבערווה.

אמנם, קושייה כעין זו הקשה הפני יהושע על הרמב"ם, מאב שאמר קידשתי את בתי. גם שם מבואר בגמרא שאין סוקלין על ידו, למרות שאב נאמן על בתו מהפסוק 'את בתי נתתי לאיש', שנאמן לאוסרה.

וכבר תירצו בשם ר' יצחק מפוניבז' שיש לחלק בין מלקות למיתה, שרק במלקות חייב מכיוון שעבר על איסור שאסרה תורה, שהרי אמרה להאמין לעד אחד, וכל שעובר על לאו מהתורה לוקה. מה שאין כן בחייבי מיתה, שהעונש כתוב על עובדה זאת שמי שיבוא על אשת איש - חייב, ולכן למרות שהאמינו לו לעניין איסור אשת איש, מכל מקום אין ממיתין על איסור זה עד שנדע בשני עדים שבא על אשת איש. ועיקר סברה זו כתוב ברעק"א בסימן ק"ח בשולי המכתב, אלא שהרעק"א לא חילק בין מלקות למיתה, ור' יצחק מפוניבז' חילק. ובזה מיושבת נמי קושיית הרעק"א, ודו"ק.

לסיכום, העלינו בדעת הרמב"ם שאין לסמוך על עדותו של הכהן על עצמו, שהוא כהן. שהרי עדות יוחסין מוגדרת ברמב"ם כדבר שבערווה, ואפילו אם עד אחד (שאיננו הכהן עצמו) יעיד על כהונתו - לא יועיל הדבר.

מאחר שיש להתחשב גם בחשש שהכהנים בימינו זרים, הרי שאין להתיר הקרבת קרבנות על ידי כהנים שאינם מיוחסים בזמן הזה, וכפי שהעלינו. אם כי, לדעת החולקים על הרמב"ם ייתכן שמותר, וכפי שנתבאר לעיל.